

УДК 373.5

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/29.209533>**Діана КОХАН,**

orcid.org/0000-0001-7201-0839

аспірантка кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
(Харків, Україна) Diana_777@bigmir.net**ПЕДАГОГІЧНЕ СТИМУЛЮВАННЯ ПОЗИТИВНО-АКТИВНОЇ МОТИВАЦІЇ ЯК
УМОВА ФОРМУВАННЯ ШЛЯХЕТНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЖІНКИ В ПІДЛІТКІВ**

У статті на основі психолого-педагогічної літератури розкрито поняття «педагогічне стимулювання» як цілеспрямований та систематичний процес спонукання до активної позиції у здійсненні певної діяльності через задоволення потреби індивіда. Метою статті є визначення сутності педагогічного стимулювання позитивно-активної мотивації до формування шляхетного ставлення до жінки в підлітків як умови покращення зазначеного процесу. Акцентовується увага на тому, що передумовою формування шляхетного ставлення до жінки в підлітків є наявність у них позитивно-активної мотивації, яку слід педагогічно стимулювати. Проаналізовано праці науковців (З. Равкін, Л. Литвинюк, С. Огірок та інші) щодо особливостей педагогічного стимулювання, класифікації стимулів. На основі аналізу педагогічних праць розкрито ефективність формування шляхетного ставлення до жінки в підлітків за умови педагогічного стимулювання позитивно-активної мотивації означеного явища, виділено положення, які сприятимуть розвитку цього процесу (відбір стимулів відповідно до вікових особливостей та рівня знань учнів; застосування водночас матеріальних і моральних стимулів, з акцентом на останніх; систематичний і цілеспрямований вплив на потреби, задовольняючи їх, та на мотиви особистості, утворюючи їх стійку систему, що лежить в основі спрямованості особистості; кожен стимул повинен проходити через емоційну сферу індивіда; кожний вихованець в умовах стимулювання займає суб'єктну позицію у виховному процесі). Педагогічне стимулювання позитивно-активної мотивації до формування шляхетного ставлення до жінки розглядаємо як умову, яка підвищить ефективність зазначеного процесу. Перспективи подальшого дослідження полягають в експериментальній перевірці зазначеної педагогічної умови, вивченні готовності вчителів до здійснення педагогічного стимулювання позитивно-активної мотивації процесу формування шляхетного ставлення до жінки в підлітків.

Ключові слова: педагогічне стимулювання, підлітки, позитивно-активна мотивація, стимули, ставлення до жінки.

Diana KOKHAN,

orcid.org/0000-0001-7201-0839

Postgraduate Student of the Department of General Pedagogy and Pedagogy
of the Higher School of H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
(Kharkiv, Ukraine) Diana_777@bigmir.net**PEDAGOGICAL STIMULATION OF POSITIVE-ACTIVE MOTIVATION
AS A CONDITION OF FORMATION OF NOBLE ATTITUDE TO WOMEN
IN TEENAGERS**

The article reveals the essence of the concept of “pedagogical stimulation” as a purposeful and systematic process of encouraging an active position in the implementation of certain activities through the satisfaction of individual needs. Emphasis is placed on the fact that the prerequisite for the formation of a noble attitude towards women in adolescents is the presence of positive and active motivation, which should be pedagogically stimulated. Peculiarities of adolescence that should be taken into account in the process of pedagogical stimulation are also considered, namely: social immaturity, immaturity of personal qualities, a little life experience. Pedagogical stimulation of positive and active motivation to form a noble attitude towards women is considered as a condition that will increase the effectiveness of this process. The research methodology is based on the following methods: analysis of psychological and pedagogical literature, systematization and generalization of views and achievements of scientists. The source base was the work of domestic and foreign scientists. The works of scientists (Z. Ravkin, L. Lytvyniuk, S. Ogirok and others) on the peculiarities of pedagogical stimulation, classification of stimuli are analyzed. In particular, there are such groups of incentives that contribute to the formation of readiness to be active in certain situations, which ensure the formation of value orientations in general as an individual and to a group or team; that contribute to the formation of confidence in their capabilities of their own “I”; emotional – are the formation of certain motives of the individual through the impact on emotions, human feelings. Based on the analysis of pedagogical works, the effectiveness of increasing the formation of a noble attitude to women in adolescents under the condition of pedagogical stimulation of positive and active motivation of the concept is revealed and provisions are identified that will increase this process (selection of certain incentives moral incentives, with a greater

emphasis on the latter, systematic and targeted impact on needs, meeting them, and on the motives of personal forming a stable system that underlies the orientation of the individual; each stimulus must pass through the emotional sphere of the individual; each pupil in terms of stimulation takes a subjective position in the educational process). Formation of habits of cultural behavior, development of communicative skills in communication with the opposite sex, promotion of emotional assimilation of moral norms of behavior, motivation to reveal potential of own "I" in building relations with females according to ethics rules provides a condition of pedagogical stimulation of positive active motivation attitude towards women. Prospects for further research are to reveal other pedagogical conditions that will contribute to positive changes in the development of the research process and in the experimental verification of this pedagogical condition, the study of teachers' readiness to provide pedagogical stimulation of positive motivation of adolescents.

Key words: pedagogical stimulation, adolescents, positive-active motivation, incentives, attitude towards woman.

Постановка проблеми. Останнім часом зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві нашої держави, загострили проблеми виховання моральної поведінки молодого покоління. Стало вже звичним зневажливе, грубе, егоїстичне ставлення до інших, тоді як дотримання морально-етичних норм стосовно оточення спостерігаємо епізодично. Сьогоднішнє покоління деградує в духовно-моральному сенсі, а отже, потребує підвищеної уваги до виховання високоморальної особистості, здатної самореалізуватися в соціумі. Випробовування власного «Я», застосування своїх умінь, навичок та знань на практиці, на жаль, відійшли на задній план через низку причин, зокрема страх перед поразкою («Не зможу!»), небажання до певної діяльності («Не буду!»), власне бездіяння («Чому я?»), лінч чи неактивність («Нехай той зробить/допоможе»). Саме тому виникає потреба у стимулюванні учнів. Стимули мають особливе значення у вихованні активності особистості, надають виховному процесу дієвої спрямованості та значущої позитивності на шляху до самовдосконалення.

Аналіз досліджень. Проблема педагогічного стимулювання не є новою, вона вивчається давно, проте натеper значну увагу приділяють стимулюванню навчальної діяльності, тоді як мотивування у виховному сенсі застосовується менше. Це питання виховного аспекту висвітлено в таких напрямках: розвиток духовних потреб школярів (Ю. Жаров), моральний розвиток особистості школяра (Н. Болдирев, О. Богданова), окремі методи виховання (Т. Ільїна, А. Кондратюк, Б. Ліхачов) та самовиховання (А. Кочетов), співвідношення моральних та матеріальних стимулів (К. Волков, А. Фролов), виховні можливості окремих стимулів, зокрема позитивний приклад (Г. Бойчук), престиж та суспільна думка (Ж. Завадська), педагогічна оцінка (Н. Селезньов) тощо. Аналіз психолого-педагогічних досліджень свідчить, що проблема стимулювання формування шляхетного ставлення до жінки в підлітків не була належно висвітлена в науково-методичній літературі.

Мета статті полягає у визначенні сутності педагогічного стимулювання позитивно-активної

мотивації до формування шляхетного ставлення до жінки в підлітків як умови підвищення ефективності зазначеного процесу.

Виклад основного матеріалу. Багатьма вченими (І. Зимня, Є. Ільїн, О. Орлов, П. Якобсон та інші) доведено, що найбільше впливають на поведінку, дії, вчинки особистості мотиви, які не можуть виникати самі собою, отже, потребують педагогічного стимулювання. Тому передумовою формування шляхетного ставлення до жінки в підлітків є наявність у них позитивно-активної мотивації.

Під мотивами розуміють сукупність внутрішніх та зовнішніх чинників, пов'язаних із задоволенням конкретних потреб особистості, зумовлюючи ступінь виявлення та спрямованість активності (Леонтьев, 1997). Мотив є структурним елементом мотивації. Поняття «мотивація» тлумачать як: наявність певної системи причин, що спонукають людину до здійснення чи нездійснення якихось дій у певних ситуаціях; як процес розгортання певної системи спонукань у структурі певної діяльності (Зимня, 2007; Семиченко, 2004).

Щоб отримати позитивно-активну мотивацію діяльності, потрібно залучати молодь до створення власних виховних заходів із написання плану, наповнення змісту, вибору форм та прогнозування результатів діяльності. Участь учнів у різноманітних формах організації виховних заходів допомагає активному сприйняттю моральних цінностей, здійсненню відповідних власних дій та вчинків. Отже, позитивно-активну мотивацію слід розуміти як сукупність мотивів, що спонукають особистість до конкретних дій та вчинків у певних життєвих ситуаціях. Варто враховувати й особливості підліткового віку: соціальну незрілість, несформованість особистісних якостей, невеликий життєвий досвід. Тому особливо важливо педагогічно стимулювати, спрямовувати діяльність підлітків у правильне русло.

Поняття «стимулювання» учені розглядають у широкому (мотивація, вплив, винагорода) та вузькому (мотивація до певної діяльності, через задоволення різних потреби особистості) значенні.

У довідковій літературі це поняття як процес створення стимулу (Бусел, 2009: 1392); спонукання кого-небудь до якоїсь дії певними засобами, зокрема переконанням, поданням прикладу, похвалою тощо (Яременко, Сліпушко, 2004: 714).

Поняття «стимулювання» тісно пов'язане з поняттям «стимул», яке слід також уточнити. У довідковій літературі цей термін тлумачать як: засіб зацікавити, спонукати до ініціативи, викликати в особистості активність (Кикель, 2008; Губский и др., 1997); спонукальну причину, що зумовлює динаміку психічних станів людини, її реакцію і ставлення (Полонский, 2004: 55).

У практичній діяльності А. Макаренка – дотримування принципу переходу зовнішніх стимулів у внутрішні, з наголосом на гармонійному поєднанні матеріальних та моральних у процесі духовного виховання особистості, зокрема наказ, довіра та повага до вихованця. «Варто надати підлітку можливість проявити власну ініціативу, водночас бути авторитетним помічником на його шляху становлення. Організуючи молодіжну діяльність, орієнтовану на освіту, вони повинні керуватися думкою більшості» (Макаренко, 1988). А. Макаренко зазначав, що вчитель не повинен нав'язувати власні переконання, вдаватися до прямих вказівок, адже це не принесе позитивного результату в організації процесу виховання особистісно-моральних якостей.

У своєму дослідженні С. Огірок розглядає поняття «стимул» у взаємозв'язку з потребами особистості як зовнішніми стимулами людини до певної діяльності. Учений зазначає, що «співвідношення «потреба – можливість» породжує «зацікавленість» індивіда, таким чином, з одного боку, потреба спонукає до дії, а з іншого – усвідомлюється можливість її задоволення у процесі діяльності» (Огірок, 2000: 6).

Л. Литвинюк вважає, що питання педагогічного стимулювання треба характеризувати у трьох напрямках: психологічному, соціальному, педагогічному. У психологічному аспекті науковець розглядав позитивні зміни в розвитку особистості, які залежали від урахування потреб і мотивів діяльності, у соціальному – ефективність виховного процесу полягає у створенні соціальних умов, які б спонукали вихованців до розв'язання моральних проблем, у педагогічному – використання певних стимулів для позитивних зрушень у поведінці та діяльності вихованця (Литвинюк, 2007: 13–14).

З. Равкін наголошує на тому, що педагогічне стимулювання виявляється в особливостях органі-

зації цього процесу, який повинен ґрунтуватися на гармонійному поєднанні навіювання, переконання, пояснення та створення умов, за яких пробуджувалися б як зовнішні, так і внутрішні мотиви взаємодії з оточенням (Равкін, 1972: 86). Науковець класифікував стимули в такі групи: ті, які сприяють формуванню готовності до виявлення активності в певних ситуаціях (стимули суспільної значущості, перспективи, вимоги тощо); орієнтаційні, які забезпечують формування ціннісних орієнтацій загалом як окремої особистості, так і групи чи колективу (позитивний приклад, ідеали й інші); стимули, що сприяють формуванню впевненості у можливостях власного «Я» (стимули довіри, заохочення тощо); емоційні – полягають у формуванні певних мотивів особистості через вплив на емоції, почуття людини (Равкін, 1972: 93).

Спираючись на аналіз досліджень науковців З. Равкіна, Л. Литвинюка, С. Огірка, А. Макаренка й інших, виділимо положення педагогічного стимулювання, які сприятимуть підвищенню позитивно-активної мотивації до формування шляхетного ставлення до жінок у підлітків:

- відбір певних стимулів відповідно до вікових особливостей та рівня знань учнів;
- застосування водночас матеріальних та моральних стимулів, з акцентом на останніх;
- систематичний і цілеспрямований вплив на потреби, задовольняючи їх, та на мотиви особистості, утворюючи їх стійку систему, що лежить в основі спрямованості особистості;
- кожен стимул повинен проходити через емоційну сферу індивіда;
- кожен вихованець в умовах стимулювання займає суб'єкту позицію у виховному процесі.

Отже, педагогічне стимулювання варто розглядати як цілеспрямований та систематичний процес спонукання до активної позиції у здійсненні певної діяльності через задоволення потреби індивіда.

Для педагогічного стимулювання позитивно-активної мотивації в підлітків важливо будувати зв'язки між учасниками виховного процесу, засновані на цінностях. Вони є настановами щодо стимулювання дій, учинків, поведінки людини, тобто позитивно-активної мотивації.

Ефективність виховання морально-етичних якостей підвищиться, якщо їх застосовувати на практиці, у реальних життєвих ситуаціях. Як зазначає І. Бестужев-Лада, у результаті практичної діяльності створюються умови для позитивної мотивації, а серед стимулів – особистий приклад моральної поведінки у взаємодії з навколишнім світом (Бестужев-Лада, 1988: 203–219).

Н. Шітякова вважає, що позитивна мотивація у формуванні культурної поведінки передбачає цілеспрямований процес, спрямований на виховання моральної особистості, в єдності її свідомості, моральних почуттів, совісті, волі, навичок, звичок, суспільно-цінної поведінки (Шітякова, 2004: 123–124).

На думку В. Сахарова, формування моральної поведінки, виховання моральних якостей відбувається у взаємозв'язку мотиваційної та емоційної сфери, шляхом проникнення моральних цінностей, норм, правил через емоції та почуття дитини-підлітка (Сахаров, 2010: 86). Щоб розкрити духовний потенціал особистості, необхідні умови, які сприятимуть усвідомленню моральних ідеалів, правил, які існують у суспільстві.

Педагогічні стимули становлять основу педагогічних взаємодій у морально-виховному процесі шляхом зміни стереотипів поведінки та мотивації діяльності суб'єкта. Це тому, що вони активізують рушійну силу індивіда, його моральний потенціал. Педагогічна взаємодія зумовлена взаємним проникненням зовнішніх і внутрішніх стимулів, які формують мотиваційну сферу як учителя, так і учня. Суб'єктивна позиція вчителя й учня забезпечує взаємодію з навколишнім середовищем. Стимулювання впливає на свідомі й емоційні переживання та мотиви індивіда відповідно до особливостей морального виховання

з урахуванням його специфічних властивостей, виявляється в особистісно орієнтованій діяльності. Стимулювання не може відбуватися там, де на нього не впливає інтерес та публічність, тому воно має соціальні характеристики, а активізація діяльності підлітків та вчителів є соціально трансформаційною, бо має спрямованість на моральність щодо соціуму.

Педагогічне стимулювання позитивно-активної мотивації до формування шляхетного ставлення до жінки полягає у створенні умов для формування звичок культурної поведінки, розвитку комунікативних умінь у спілкуванні із протилежною статтю, сприянні емоційного засвоєння моральних норм поведінки, мотивуванні розкрити потенціал власного «Я», будувати стосунки із представницями жіночої статі відповідно до правил етики.

Висновки. Отже, педагогічне стимулювання позитивно-активної мотивації до формування шляхетного ставлення до жінки розглядаємо як умову, яка підвищить ефективність зазначеного процесу. Перспективи подальшого дослідження полягають в експериментальній перевірці цієї педагогічної умови, вивченні готовності вчителів до здійснення педагогічного стимулювання позитивно-активної мотивації процесу формування шляхетного ставлення до жінки в підлітків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бестужев-Лада И. К школе XXI в. : размышления социолога. Москва : Педагогика, 1988. 256 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / укл. і гол. ред. В. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1728 с.
3. Зимняя И. Педагогическая психология : учебник. 2-е изд., доп., исправ. и перераб. Москва : Университетская книга ; Логос, 2007. 384 с.
4. Кикель П., Сороко Э. Краткий энциклопедический словарь философских терминов. 2-е изд. Минск : БГПУ, 2008. 266 с.
5. Леонтьев А. Деятельность. Сознание. Личность. 2-е изд. Москва : Политиздат, 1977. 304 с.
6. Литвинюк Л. Педагогічне стимулювання професійного зростання вчителів загальноосвітніх навчальних закладів : автореф. ... дис. канд. пед. наук : 13.00.04. Кіровоград, 2007. 25 с.
7. Макаренко А. О воспитании. Москва : Политиздат, 1988. 25 с.
8. Яременко В., Сліпущко О. Новий словник української мови. Київ : Аконті, 2004. Т. 1. 926 с.
9. Огірок С. Потреби і стимули як системоутворюючі фактори розвитку особистості (на матеріалах педагогічної спадщини А. С. Макаренка та сучасних педагогів-новаторів) : автореф. ... дис. канд. пед. наук : 13.00.01. Луганськ, 2000. 24 с.
10. Полонский В. Словарь по образованию и педагогике. Москва : Высшая школа, 2004. 512 с.
11. Равкин З. Проблемы педагогического стимулирования и методологии исследований истории советской школы : сборник статей. Йошкар-Ола, 1972. 258 с.
12. Сахаров В. Эмоциональные стимулы нравственного развития личности ребенка в педагогическом наследии В. А. Сухомлинского. *Педагогика*. 2010. № 1. С. 84–89.
13. Семиченко В. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека. Модульный курс психологии. Модуль «Направленность». Лекции, практические занятия, задания для самостоятельной работы. Киев : Милленниум, 2004. 521 с.
14. Губский Е., Кораблева Г., Лутченко В. Философский энциклопедический словарь. Москва : Инфра-М, 1997. 576 с.
15. Шітякова Н. Теоретико-методологические основы и практика духовно-нравственного воспитания школьников в условиях модернизации образования : монография. Челябинск : ЧГПУ, 2004. 172 с.

REFERENCES

1. Bestuzhev-Lada, I. V. (1988) K shkole XXI v. : razmyishleniya sotsiologa [To the school of the XXI century : reflections of a sociologist]. Moscow : Pedagogika. 256 p. [in Russian]
2. Busel, V. T. (Ed.) (2009) Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. I dopov.) / [The Great Tlumachny Dictionary of Occasionally Ukrainian Movi (with the first I additional)] Kyiv ; Irpin : VTF Perun, 1728 p. [in Ukrainian].
3. Zimnyaya, I. A. (2007) Pedagogicheskaya psihologiya : ucheb. [Educational Psychology : Textbook] (2d ed.). Moscow : Universitetskaya kniga, Logos, 384 p. [in Russian]
4. Kikel, P. V., & Soroko, E. M. (2008) Kratkiy entsiklopedicheskiy slovar filosofskih terminov [Brief Encyclopedic Dictionary of Philosophical Terms] (2-d ed.). Minsk : BGPU, 266 p. [in Russian]
5. Leontev, A. N. (1977) Deyatelnost. Soznanie. Lichnost [Activity. Consciousness. Personality] (2-d ed.) Moscow : Politizdat, 304 p. [in Russian]
6. Lytvyniuk, L. V. (2007) Pedahohichne stymuliuvannya profesiinoho zrostannia vchyteliv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv [Pedagogical stimulation of professional growth of teachers of general educational institutions] (Extended abstract of Candidate's thesis). Kirovohrad, 25 p. [in Ukrainian].
7. Makarenko, A. S. (1988) O vospitanii [About education]. Moskva : Politizdat. 25 p. [in Russian]
8. Yaremenko, V. & Slipushko, O. (2004) Novyi slovnyk ukrainskoi movy [New Dictionary of the Ukrainian Language]. Kyiv : Akonit, T. 1, 926 p. [in Ukrainian].
9. Ohirok, S. S. (2000) Potreby i stymuly yak systemoutvoriuiuchi faktory rozvytku osobystosti (na materialakh pedahohichnoi spadshchyny A. S. Makarenka ta suchasnykh pedahohiv-novatoriv) [Needs and incentives as system-forming factors of personality development (based on the materials of A. S. Makarenko's pedagogical heritage and modern innovators)] (Extended abstract of Candidate's thesis). Luhansk, 24 p. [in Ukrainian].
10. Polonskiy, V. M. (2004) Slovar po obrazovaniyu i pedagogike [Dictionary of Education and Pedagogy]. Moscow : Vysshaya shkola, 512 s. [in Russian].
11. Ravkina, Z. I. (1972) Problemy pedagogicheskogo stimulirovaniya i metodologii issledovaniy istorii sovetskoy shkoly : sb. st. [Problems of pedagogical stimulation and research methodology of the history of the Soviet school: Sat. Art.]. Yoshkar-Ola, 258 p. [in Russian]
12. Saharov, V. A. (2010) Emotsionalnyie stimulyi npravstvennogo razvitiya lichnosti rebenka v pedagogicheskom nasledii V. A. Sukhomlinskogo [Emotional incentives for the moral development of a child's personality in the pedagogical heritage of V. A. Sukhomlinsky]. *Pedagogika – Pedagogy*. (1). p. 84–89. [in Russian]
13. Semichenko, V. A. (2004) Problemyi motivatsii povedeniya i deyatelnosti cheloveka. Modulnyi kurs psihologii. Modul "Napravlennost". Lektsii, prakticheskie zanyatiya, zadaniya dlya samostoyatelnoy raboty [Problems of motivation of behavior and human activities. Modular Psychology Course. The module "focus". Lectures, practical exercises, assignments for independent work]. Kyiv : Millennium, 521 p. [in Russian]
14. Gubskiy, E. F. (Eds), Korableva, G. V. (Eds) & Lutchenko V. A. (Eds) (1997) Filosofskiy entsiklopedicheskiy slovar [Philosophical Encyclopedic Dictionary]. Moscow : INFRA-M, 576 p. [in Russian]
15. Shityakova, N. P. (2004) Teoretiko-metodologicheskie osnovy i praktika duhovno-nravstvennogo vospitaniya shkolnikov v usloviyah modernizatsii obrazovaniya : monograph [Theoretical and methodological foundations and practice of spiritual and moral education of students in the modernization of education: monograph]. Chelyabinsk : ChGPU, 172 p. [in Russian].